

Uppdaterad åtgärdstabell 2019–2028 för Åtgärdsprogram för större barkplattbagge

(Pytho kolwensis)

Hotkategori: EN

Åtgärdstabellen har upprättats av
Kerstin Wörler och Pekka Bader, Länsstyrelsen i Västernorrlands län

NATURVÅRDSVERKET

Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

Koordinerande myndighet:

Länsstyrelsen i Västernorrlands län

Tel: 0611-34 90 00,

E-post: vasternorrland@lansstyrelsen.se

Postadress: 871 86 Härnösand

Internet: www.lansstyrelsen.se/vasternorrland

Omslag: Livsmiljö för större barkplattbagge, foto: Pekka Bader

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper och deras genomförande är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljö kvalitetsmålet *Ett rikt växt- och djurliv*, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljö kvalitetsmålen.

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar också till att bevara arter och naturtyper inom EU:s art- och habitatdirektiv och fågeldirektiv samt att uppnå mål inom Konventionen för biologisk mångfald och i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald.

Åtgärdsprogrammet för större barkplattbagge 2014–2018 har tagits fram av Roger B. Pettersson och koordinerats nationellt av Länsstyrelsen i Västernorrlands län. Programmet redovisades till Naturvårdsverket 2019, som beslutade att förlänga programmet till och med 2023 med uppdatering av åtgärdstabellen. Vid uppdateringen av åtgärdstabellen har även vision, långsiktiga och kortsiktiga mål uppdaterats. Vid fastställelse av den uppdaterade åtgärdstabellen revideras tidigare beslut och programmet förlängs till och med 2028.

Rapporten innehåller mål samt en kortfattad presentation av angelägna åtgärder under tiden 2019–2028 för att artens bevarandestatus i Sverige ska kunna förbättras. Åtgärderna samordnas mellan olika intressenter, vilket får till följd att kunskapen om och förståelsen för arten ökar. Förankring av åtgärderna har skett genom samråd med berörda aktörer.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns på Naturvårdsverkets hemsida: Åtgärdsprogram för större barkplattbagge, ISBN 978-91-620-6604-8.

Stockholm mars 2024

Maria Widemo
Chef Artenheten

Fastställelse och giltighet

Naturvårdsverket beslutade i mars 2024 att fastställa uppdaterad åtgärdstabell för större barkplattbagge, inklusive ändringar i vision, långsiktiga och kortsiktiga mål, NV-02520-24. Den uppdaterade åtgärdstabellen är tillsammans med åtgärdsprogrammet vägledande, ej formellt bindande dokument.

När giltighetstiden för ett program går ut ska programmets nationella koordinator redovisa genomförda åtgärder, resultat och måluppfyllelse under den gångna programperioden. Programmets fortsättning, djupare utvärderingsbehov och ambitionsnivå avgörs av Naturvårdsverket i samråd med programmets nationella koordinator och SLU Artdatabanken. Giltighetsperioden för åtgärdsprogrammet förlängs om det inte fattas beslut om att programmet ska upphöra eller ett nytt program fastställs.

Innehåll

FÖRORD	1
FASTSTÄLLELSE OCH GILTIGHET	2
INNEHÅLL	3
BAKGRUNDSBESKRIVNING	4
VISION OCH MÅL	5
Vision	5
Långsiktigt mål	5
Kortsiktigt mål	5
ÅTGÄRDER OCH REKOMMENDATIONER	6
Dialog och samverkan	6
Information, utbildning och rådgivning	6
Dialog och samverkan	6
Områdesskydd	6
Aktiva åtgärder i fält	6
Restaurering av gamla granbestånd	7
Skapa spridningsvägar	7
Datinsamling och analyser	8
Fortsatta inventeringar	8
Spridningsstudie	8
Kartläggning av lämpliga granskogshabitat kring befintliga förekomster	8
Landskapsplanering tillsammans med markägarna	9
Utredning av förutsättningar för utsättning	9
Referenser	10
BILAGA 1.	11

Bakgrundsbeskrivning

Större barkplattbagge lever under barken på granlågor och artens livsmiljö är gransumpskog som inte påverkats i större utsträckning av skogsbruk. Skogen ska vara mer än 170 år gammal och dessutom uppvisa en stor volym död granved. Eftersom en granlåga utgör substrat för arten bara under en begränsad tid (ca 10 år) behövs en kontinuerlig tillgång på grova granlågor i närområdet. Det dominerande hotet för större barkplattbagge är avverkning och borttagning av död ved samt dikning och dikesrensning. Arten har en begränsad spridningsförmåga och kommer med tiden att försvinna från förekomstområden som är isolerade från andra förekomster av större barkplattbagge.

Arten bedöms som starkt hotad (EN) i Rödlista 2020 och det finns en risk att arten försvinner från nuvarande områden. Sammanlagt finns idag 23 förekomstområden fördelade i Västernorrlands-, Västerbottens- och Norrbottens län. Även Jämtlands län berörs av programmet eftersom arten har funnits där tidigare. I denna åtgärdstabell föreslås några aktiviteter även för Gävleborgs län och Dalarnas län.

Mer information om arten och dess livsmiljö finns i Naturvårdsverkets rapport 6604 Åtgärdsprogram för större barkplattbagge, 2014–2018, och i redovisningen av första programperioden.

Under den första programperioden har fokus legat på att få mer kunskap om dels eventuella förbisedda förekomster i de fyra nordligaste länen dels spridningsbeteendet för arten. En del av de tidigare föreslagna åtgärderna är genomförda och flera av de kortsiktiga målen för arten är uppnådda. Det har också inhämtats ny kunskap. Därför har åtgärdstabellen, vision målen för programmet uppdaterats. Sedan år 2018 ligger programmet i kategorierna Samverkansprogram (SP) och Områdes-skydd och förvaltning (OF) utifrån Naturvårdsverkets kategorisering av ÅGP-program.

Den uppdaterade åtgärdstabellen syftar till att förbättra förutsättningarna för större barkplattbagges framtida överlevnad i landet. Kvarvarande åtgärder som inte har genomförts under tidigare programperiod samt löpande åtgärder har anpassats till rådande kunskaps- och åtgärdsåtgärder. Det har även tillkommit nya åtgärder.

Den beräknade kostnaden för åtgärder inom detta program som skulle behöva täckas av Naturvårdsverkets medel för genomförande av åtgärdsprogram för hotade arter uppgår till 750 000 kr under giltighetsperioden 2019–2028. Dock är möjligheten till denna finansiering beroende av årlig resurstilldelning till, och prioriteringar mellan, alla gällande åtgärdsprogram.

Vision och mål

Vision

Visionen är att större barkplattbagge uppnår gynnsam bevarandestatus i Sverige. För detta krävs att populationen överstiger 20 000 individer och att arten finns etablerad på mer än 40 lokaler med god tillgång till lämpliga granlågor och där långsiktig kontinuitet av sådana lågor kan förväntas.

Långsiktigt mål

Långsiktiga mål till 2040:

- Större barkplattbagge finns på minst 30 lokaler i fyra län.
- I minst fem förekomstområden finns starka populationer med larver på mer än 30 lågor.
- I artens alla förekomstområden är alla lämpliga granskogshabitat inom tio kilometer från befintliga lokaler identifierade och kartlagda.
- Inom ett avstånd på tio kilometer från minst tio förekomstområden, har lämpliga livsmiljöer blivit skyddade och restaurerade där det faller sig naturligt med avseende på topografin.
- Behovet av utsättningar och förutsättningar för det har utretts.

Kortsiktigt mål

Kortsiktiga mål till 2028:

- Spridningsstudien i Oringsjö har utvärderats och rapport har publicerats.
- Inom en radie av 5–10 kilometer runt artens samtliga förekomster är potentiella granskogshabitat identifierade och rangordnade med avseende på lämplighet för arten. I ett samarbete mellan länen väljs de tio för långsiktigt bevarande mest lämpliga landskapen i landet ut för fortsatt arbete.
- Varje av de tio utvalda landskapen ska på sikt få en landskapsplan med fokus på större barkplattbagge. Minst en landskapsplan per län är upprättad till 2023.
- Arbetet med att skydda, restaurera lämpliga livsmiljöer inom några av landskapen i föregående punkt har påbörjats. Markägarkontakter har påbörjats inom minst ett kolwensis-landskap per län.
- Behovet av framtida utsättningar och förutsättningar för sådana har undersökts.

Åtgärder och rekommendationer

Under den första programperioden har fokus legat på att få mer kunskap om dels eventuella förbisedda förekomster i de fyra nordligaste länen dels spridningsbeteendet för arten.

Under andra programperioden behöver fokus ligga på att kartlägga lämpliga granskogshabitat runt befintliga förekomster som förutsättning för eventuella åtgärder eller avsättningar och att komma igång med restaurering och/eller skydd av sådana livsmiljöer.

Dialog och samverkan

Information, utbildning och rådgivning

Flera utbildningar för berörda aktörer genomfördes under den första programperioden. Eftersom personal byts ut hos alla aktörer så är det viktigt med fortsatta utbildningar om arten och dess habitat för handläggare och förvaltare på Skogsstyrelsen, länsstyrelserna och skogsbolagen. Då det skulle kunna finnas lämpliga habitat för arten i norra Hälsingland och Dalarna bör handläggare från dessa regioner erbjudas utbildning. Arten ska fortsatt eftersökas även i Jämtland och personal från länet borde fortsatt vara med på utbildningar och möten.

Ett möte för alla berörda län om arten och möjligheterna att arbeta med landskapsplaner för kolwensis-landskap anordnas av koordinerande län.

Dialog och samverkan

Att arbeta med landskapsplaner för större barkplattbagge innebär att undersöka lämpliga miljöer i anslutning till förekomster av arten (se avsnitt landskapsplaner). Målet är att kunna göra åtgärder som lägger grunden för större (meta)populationer av arten. Landskapsplanerna tas fram i ett samarbete mellan länsstyrelserna och markägarna och det behöver finnas en dialog kring arten, dess behov och möjliga åtgärder. Det är viktigt att arbetet och kontakter med alla aktörer präglas av långsiktighet. Målet är att gemensamt kunna ta fram landskapsplaner där förutsättningar för arten, åtgärder och eventuella avsättningar av områden beskrivs.

Områdesskydd

Alla kända förekomster har ett områdesskydd idag eller är på väg att bli skyddade. Hittar man nya förekomster behöver man utreda behovet av områdesskydd där.

En del av arbetet med kolwensis-landskap är att möjliggöra långsiktiga avsättningar av områden som utgör lämpligt habitat för arten. Genom att avstå från skogsbruk i en granskog kommer med tiden flerskiktning och grövre lågor att skapas vilket utgör viktiga delar i artens livsmiljö.

Aktiva åtgärder i fält

Under programperioden ska man jobba fram landskapsplaner i samarbete med markägare runt de befintliga förekomsterna (se avsnitt landskapsplaner). I enlighet med dessa planer påbörjas restaureringar och skapande av livsmiljöer inom kolwensis-landskap.

Restaurering av gamla granbestånd

Gamla granbestånd som är flerskiktade och har grova lågor är sällsynta och mycket viktiga livsmiljöer för arten. Det är viktigt att behålla dessa gamla bestånd och att stärka dessa. Särskilt intressanta för arten är gamla granskogar. Aktiva åtgärder kan vara att skapa vindfasta kantzoner och att jobba med igenläggning av diken. Generellt sett är de allra flesta äldre granskogar i behov av restaurering. Det är dock en process som sker automatiskt med tiden, under förutsättning att inga avverkningar genomförs.

Vindfasta kantzoner kan dels minska sannolikheten för att en stor del av ett bestånd stormfälls, dels minska den stress som exponerade granar utsätts för i kanterna. Sammantaget gör det att en mindre mängd kambium blir granbarkborreföda. Stormfälls ett bestånd är sannolikheten mycket stor att större barkplattbagge försvinner, då några nya grövre granlågor inte bildas på flera decennier.

Dikesigenläggning är en åtgärd som ger fuktigare markförhållanden och därmed lägre sannolikhet för att en brand blir beståndsändrande. Detta är en förutsättning för att bestånden ska kunna uppnå en hög ålder. Om ett fuktigt mikroklimat är viktigt för arten torde igenlagda diken också innebära en direkt förbättring för artens livsmiljö. För större barkplattbagge är igenfyllande av diken i kända förekomstområden eller i närliggande dikad skog en prioriterad åtgärd.

Skapa spridningsvägar

Fällning av granar kan utgöra en lämplig åtgärd för att hjälpa till att sprida arten från ett lämpligt gammelskogsbestånd till ett annat lämpligt gammelskogsbestånd. Fällning görs i ett eventuellt mindre lämpligt bestånd beläget mellan de två gammelskogsbestånden (stepping stones - klivsten). Ett första försök till klivsten har gjorts i anslutning till Oringsjö naturreservat, Västernorrlands län.

Fällning av granar kan också genomföras för att kontrollera om spridningen i en metapopulation fungerar. Fällning av gran görs inte i syfte att göra det möjligt för arten att kolonisera ett bestånd som i grunden inte bedöms utgöra lämplig miljö.

Datainsamling och analyser

Fortsatta inventeringar

Målet är att arten finns på minst 30 lokaler i fyra län år 2040. 2023 finns arten på 23 lokaler i tre län. Därför behöver man fortsatt undersöka om arten har förbisetts någonstans. Det krävs ytterligare inventeringsinsatser på potentiella nya lokaler, med en förbättrad sökbild. Arten skulle även kunna finnas på lämpliga områden i norra Hälsingland och Dalarna. Förslaget är att genomföra stickprovsinventeringar även där. Även i Jämtlands län behöver man fortsatt eftersöka arten.

Spridningsstudie

Spridningsstudien i trakten runt Oringsjö i Västernorrland ska sammanställas och publiceras. Bland annat är det viktigt att utvärdera ett lämpligt riktvärde för spridningsavstånd som kan användas vid fortsatt arbete med att skapa kolwensis-landskap.

Landskapsplaner

Arbetet med att ta fram landskapsplaner för arten föreslås att ske i två steg. I ett första steg undersöker länsstyrelserna förutsättningarna runt alla förekomster av arten. Sedan väljs de tio mest lämpade landskapen i landet ut för fortsatt arbete. I ett andra steg tar berörda län tillsammans med markägarna fram landskapsplaner för de utvalda kolwensis-landskap. Det bör på sikt bli tio sådana landskapsplaner i landet (se målbeskrivning).

Steg 1: Kartläggning av lämpliga granskogshabitat kring befintliga förekomster

För att få en bild av hur förutsättningarna för arten ser ut i en större trakt kartläggs lämpliga granskogshabitat kring alla befintliga förekomster. Man utgår från en radie på 5–10 km kring en befintlig förekomst. Var finns lämpliga habitat idag och vilka områden skulle kunna utveckla lämpliga habitat över tid? Kan de utpekade områdena på sikt knytas ihop med den befintliga förekomsten? Behöver man skapa s.k. stepping-stones (se ovan)? Hur stort är det sammanlagda området (landskap) som man kan knyta ihop på sikt? Resultaten av kartläggningen och en bedömning av bevarandemöjligheterna sammanställs i en PM.

Arbetet genomförs på en teoretisk nivå föra alla befintliga förekomster. Eftersom Västernorrlands län idag har flest förekomster så ligger den största arbetsbördan där. Det är önskvärt att kartläggningen genomförs under perioden 2026–2027. I ett samarbete mellan länen väljs sedan de tio lämpligaste/högst rankade landskapen ut för fortsatt arbete.

Steg 2: Landskapsplanering tillsammans med markägarna

För varje av de tio högst rankade landskapen i landet ska på sikt en landskapsplan med fokus på arten tas fram. Målet är att restaurera skogslandskap inom vilka långsiktigt fungerande metapopulationer av arten kan återskapas. De enskilda metapopulationerna behöver kunna fungera långsiktigt av egen kraft, som självständiga enheter.

Det är mycket viktigt att landskapsplaneringen sker i samarbete med markägarna och att man kommer överens tillsammans om vilka möjligheter för åtgärder, eventuella avsättningar osv. det finns. Målsättningen är att bevara och säkerställa gamla granskogsbestånd där lämpligt substrat, grövre granlågor, kontinuerligt bildas. Och att skapa förutsättningar för arten att sprida sig mellan dessa lämpliga bestånd.

Vi utgår ifrån att ett skogslandskap för arten bör omfatta åtminstone 100–300 ha lämplig miljö. Avståndet som individer regelbundet sprider sig verkar vara ca 300–500m (se redovisning av åtgärdsprogrammet för mer information om antaganden). Dock är det inte osannolikt att vissa individer vid vissa tillfällen tar sig betydligt längre och lyckas etablera sig på en ny lokal, och att sådana enstaka spridningshändelser kan vara viktiga för artens långsiktiga spridning och överlevnad (Berglund m. fl. 2018). Det kan innebära att ett avstånd om 500–1000m kan vara relevant. För planeringen av kolwensis-landskap rekommenderas dock att ett kortare avstånd eftersträvas, eftersom sannolikheten för lyckad spridning då ökar.

VAD SKA LANDSKAPSPLANEN INNEHÅLLA?

Landskapsplanen bygger på den genomförda kartläggningen av lämpliga habitat (steg 1) och innehåller planerade åtgärder inom landskapet. Planen ska innehålla minst följande:

- Var finns arten idag?
- Var finns lämpliga habitat idag?
- Vilka områden kan utveckla lämpliga habitat på sikt?
- Vilka möjligheter finns det för arten att sprida sig till lämpliga/på sikt lämpliga miljöer?
- Var kan man med fördel jobba med åtgärder som dikesigenläggning och vindfasta kantzoner för att säkra värdefulla miljöer?
- Var kan det behövas s.k. klivstenar?
- Vilka åtgärder kan genomföras inom närmaste 5-årsperiod?
- Vem ansvarar för att genomföra åtgärden?

Förslaget är att varje län tar fram minst en landskapsplan under programperioden. Till år 2040 ska det finnas tio kolwensis-landskap med lämpliga livsmiljöer i landet (se långsiktiga mål).

Utredning av förutsättningar för utsättning

Ett av programmets långsiktiga mål är att arten ska finnas på 30 lokaler i landet. I samband med det kan det under programperioden påbörjas en utredning av behovet

och förutsättningar för en eventuell utsättning av arten. Koordinerande län kontaktar experter på arten samt Artdatabanken i frågan. Kunskap och tankar kring utsättning sammanställs. Även frågan var individer för utsättning/odling skulle kunna hämtas behöver diskuteras.

Referenser

Berglund, H., Sundberg, S. & Eide, W. 2018. Arters spridning i en grön infrastruktur – kunskapsöversikt och vägledning för analys. Artdatabanken Rapporterar 19. Artdatabanken SLU, Uppsala.

Wörler, K., Bader, P. & Eriksson A-M. 2019. Redovisning av åtgärdsprogram för större barkplattbagge, 2014–2018. Opublicerad rapport. Länsstyrelsen Västernorrland.

Bilaga 1.

Föreslagna åtgärder

Kategori: Samverkansprogram, Områdesskydd och förvaltning

Åtgärd	Län	Område/ Lokal	Aktör	Finansiär	Uppskattad kostnad NV-ÅGP	Uppskattad kostnad annan finansiär	Prioritet	Genomförs senast ¹
Dialog och samverkan								
Möte för alla berörda län - nytt om arten och möjligheter för ett arbete med kolwensis-trakter	Z, Y, AC, BD, X, W		Lst Y	NV-ÅGP	20 000		1	2025
Utbildning av handläggare och förvaltare på Skogsstyrelsen, länsstyrelserna och skogsbolagen	Z, Y, AC, BD, X, W		Lst	NV-ÅGP	20 000		2	2028
Dialog med markägare	Y, AC, BD		Lst	NV-ÅGP	50 000		1	2025
Skydd av lokaler	Y, AC, BD	Alla nyttillkommande lokaler	Lst, SKS	NV-skydd, SKS	0		1	2028
Aktiva åtgärder i fält								
Restaurering av livsmiljö	Y, AC, BD	Utvalda lokaler	Lst, markägare	NV-ÅGP, NV- förvaltning, annan aktör	150 000		1	2027
Skapa spridningsvägar	Y, AC, BD	Utvalda lokaler	Lst, markägare	NV-ÅGP, annan aktör	100 000		2	2028

NATURVÅRDSVERKET

Datainsamling och analyser								
Avslut spridningsstudien och sammanställning av slutsatser	Y		Lst	NV-ÅGP	30 000		1	2025
Kartläggning av lämpliga granskogshabitat inom en radie av 5–10 kilometer kring förekomst	Y, AC, BD	Alla förekomster	Lst	NV-ÅGP	100 000		1	2026–2027
Framtagande av landskapsplan	Y, AC, BD	Minst ett landskap per län	Lst och markägare	NV-ÅGP, annan aktör	100 000		2	2026
Inventering av potentiella förekomster	Z, Y, AC, BD, X, W		Lst	NV-ÅGP	150 000		1	2026
Utredning av förutsättningar för utsättning	Y		Lst, Adb	NV-ÅGP	30 000		3	2028
Total uppskattad kostnad för åren 2019–2028					750 000			

¹ - Angivet år ska ses som en riktlinje under förutsättning att åtgärden kan finansieras och kan komma att flyttas framåt på grund av resursbrist.